

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۲۱، زمستان ۹۵

وصول مقاله: ۹۵/۲/۱۰

تأیید نهایی: ۹۵/۸/۲۰

صفحات: ۷۷-۹۴

بررسی بافت فرسوده شهری با رویکرد توسعه گردشگری مورد شناسی: محله درب شازده "واقع در منطقه ۸ شیراز"

دکتر علی اصغر عبدالهی^۱، دکتر حسین غضنفرپور^۲، نسرین بشردوست^۳

چکیده

امروزه کشور ایران با درصد قابل توجهی از بافت های فرسوده و قدیمی مواجهه می باشد. بر اساس بر آورد وزارت مسکن و شهرسازی در کشور بیش از ۵۰ هزار هکتار بافت فرسوده شهری وجود دارد که به دلیل کمبود اعتبارات و عدم شناخت کامل از چگونگی و ویژگی های این مناطق، دولت را در امر برنامه ریزی برای خروج از بحران از بافت های فرسوده با مشکل مواجه کرده است. کلان شهر شیراز به عنوان اولین پایتخت فرهنگی کشور با مشکلات فراوانی در این زمینه روبرو گشته است. منطقه ۸ شهرداری به عنوان یکی از مناطق فرسوده این شهر، و بافت تاریخی، با وجود دارا بودن پتانسیل های رشد در جذب توریسم و گردشگر داخلی و خارجی با رشد بدون برنامه خود به عنوان یکی از مناطق مشکل دار شهری محسوب می شود، این تحقیق در پی پاسخ به این سوال می باشد که، عوامل توسعه بافت فرسوده شهری با رویکرد گردشگری خلاق چه می باشد؟ هدف این پژوهش شناسایی پهنه های زمینه ساز توسعه خلاق در بافت فرسوده منطقه ۸ شیراز است که دارای اولویت در جذب گردشگر می باشد. روش مورد مطالعه به صورت پیمایشی - تحلیلی بوده و داده های مورد نیاز از طریق میدانی و اسنادی تهیه شده است. ابزار استفاده شده در این تحقیق نرم افزار Arc GIS و مدل تحلیلی سلسله مراتبی (AHP) می باشد. نتایج تحقیق نشان می دهد که از بین عوامل مطالعه شده، عامل کالبدی - عملکردی با ضریب ۰/۴۷ از بقیه عوامل تاثیر گذاری بیشتری در توسعه خلاق بافت تاریخی مطالعه شده داشته است. همچنین با استفاده از نقشه های بدست آمده مناطق مختلف بافت اولویت بندی شده و در نهایت نواحی فاقد اولویت و اولویت کمتر نیز مشخص شده است. لذا پهنه های شناسایی شده در این بافت می تواند توسعه خلاق را فراهم کرده و به باززنده سازی آن کمک کند.

کلید واژگان: بافت فرسوده، گردشگری، توسعه خلاق، محله درب شازده

1- aliabdollahi1313@gmail.com

2- ma1380@uk.ac.ir

3- n.bashardoost57@yahoo.com

۱ - استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید باهنر کرمان (نویسنده مسئول)

۲ - دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید باهنر کرمان

۳ - کارشناس ارشد شهرسازی

مقدمه

بافت‌های فرسوده به دو دسته کلی، دارای ارزش و فاقد ارزش تقسیم می‌شوند. رویکردهای جدید مرمتی سعی در تکیه بر میراث موجود در بافت‌های فرسوده دارای ارزش و تلفیق اقتصاد و فرهنگ و احیای پایدار بافت‌های تاریخی از طریق تعیین نقش آنها در سازمان فضایی شهر دارد. یکی از رویکردهای مطرح در این زمینه، رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری است. امروزه این رویکرد به‌عنوان نوع جدیدی از انواع گردشگری، موضوع مهمی در توسعه و دگرگونی شهرها در جهان شمرده می‌شود. از طرف دیگر، وجود گستره‌های وسیع و فراگیر از بافت‌های ناکارآمد و مسئله‌دار در شهرها، یکی از مهمترین مشکلات پیش روی مدیریت شهری است که در ابعاد متنوع کالبدی و عملکردی، محیط زیستی، اجتماعی و... نمود یافته و به‌عنوان یکی از تازه‌ترین دستاوردها در عرصه نظریه‌های شهرسازی تحت عنوان «گردشگری شهری» در رابطه با مقوله نوسازی و احیای بافت‌های فرسوده معرفی شده است.

سیر تفکرات مرمتی به سمت تلفیق نگاه‌های تک‌سویه و بخشی، در راستای جامع‌نگری پیش می‌رود. نکته دیگر اینکه در سال‌های اخیر، نگرش‌های نوینی در پی رعایت اصول و نظریه‌های جدید برنامه‌ریزی و در رأس آن توسعه درون‌زا و توسعه پایدار با اهداف تصمیم‌سازی هم‌پیوند در کلیه سطوح و مقیاس‌های توسعه کالبدی، جلب مردم به شهرها و به‌ویژه مراکز شهرها که ترکیب اجتماعی متنوعی را در خود جای دهند، جذب نیروهای بازار به فرصت‌های توسعه شهری و تزریق سرمایه به مراکز آنها شکل یافته‌اند (مهدوی، ۱۳۸۰: ۱۲). یکی از تقسیم‌بندی‌هایی که برای ارائه عوامل توسعه خلاق بافت فرسوده با رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری ارائه گردیده و تقسیم‌بندی مورد برنامه‌ریزی به شش عامل کالبدی، تفسیری-بصری، دسترسی، اقتصادی و اطلاعاتی است. این تقسیم‌بندی از مفاهیم کالبدی-تشخیصی و اقتصادی که به‌ترتیب در

برنامه‌ریزی و معماری و بازاریابی توسط لینچ، گرانتر و سایرین مطرح شده است، نشأت می‌گیرد. توجه به این نکته که عوامل با یکدیگر همپوشانی داشته باشند و تنها مدلی برای دستیابی به شناسایی پهنه‌هایی زمینه‌ساز توسعه خلاق را ارائه می‌کند، حائز اهمیت است (Miyakuni, vandestoepe, 2006: 12).

در سال‌های اخیر، با توجه به نو بودن بحث شهرهای خلاق، در شهرسازی کارهای قابل توجهی انجام نشده است. حتی در شیراز (با وجود پیشنهاد یونسکو تحت عنوان قرار گرفتن شیراز در ردیف یکی از شهرهای خلاق دنیا)، هیچ تلاشی در این زمینه صورت نگرفته است. مطالعات آکادمیکی محدودی در ایران مشاهده می‌شود که برخی از آنها عبارت‌اند از:

رفیعیان (۱۳۸۸) در پژوهش خود با عنوان شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق بافت فرسوده با رویکرد گردشگری (مطالعه موردی: محله امامزاده یحیی)، با مطالعه معیارهای مختلف همچون: ارزش بنا، عمر بناها، جمعیت، میزان تحصیلات و... همراه با مشاهدات میدانی و آمار موجود پایگاه داده، اطلاعات اقتصادی، جمعیتی، کالبدی و... قطعات مالکیتی محدوده امامزاده یحیی را تشکیل داده و سپس هر قطعه را نسبت به شاخص‌های مربوط به مدل ارزش‌گذاری کرده است؛ در نتیجه لایه‌های ارزش‌گذاری شده شاخص‌ها، با نظرات کارشناسان وزن‌دهی شده و در قالب تحلیل AHP، برای تشکیل لایه‌معیارها و عوامل در محیط GIS همپوشانی شدند. نتیجه تمامی این مراحل تشکیل لایه‌های پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق است (زبردست، ۱۳۸۰: ۱۹). در این لایه، قطعاتی که بیشترین امتیاز را در مدل کسب کردند، به‌عنوان پهنه «خیلی مناسب» برای توسعه خلاق بافت معرفی شدند (رفیعیان، ۱۳۸۸: ۱۴۵).

- در شیراز در زمینه گردشگری و مرمت آثار تاریخی و بهبود بافت فرسوده، مقالات و پایان‌نامه‌های زیادی ارائه شده؛ اما در زمینه این موضوع (شناسایی پهنه‌های خلاق با رویکرد گردشگری) صورت نگرفته است.

توجه قرار بگیرد؛ از یک طرف فضاهای مناسب و جذابی را برای ارائه پاسخی مناسب در جهت رفع نیازهای روحی- روانی شهروندان فراهم آورده و از طرف دیگر، جریان توسعه را برای کل بافت به همراه دارد. این مطالعه، شهر شیراز را به دلیل قرار گرفتن در زمره شهرهای تاریخی - فرهنگی و دارا بودن ارزش‌های ملی و ویژگی‌های بین‌المللی، همچنین دارا بودن پتانسیل‌های گردشگری و توسعه خلاق از گذشته تا کنون و به علت داشتن مسائل و مشکلاتی در زمینه بافت‌های فرسوده و تاریخی، به‌عنوان نمونه موردی جهت شناساندن پهنه‌های مورد استفاده در خلاقیت در بافت، با رویکرد گردشگری برگزیده است. هدف این است که این پهنه‌ها شناسایی شده، نوسازی و بهسازی شود و در جذب گردشگر مورد استفاده قرار گرفته تا هم از فرسودگی و تخریب بیشتر جلوگیری شود و هم از این فضاها که در برگیرنده آثار تاریخی و فرهنگی هستند، در جذب گردشگر استفاده شود.

بیان مسئله

بافت‌های فرسوده به‌عنوان زیرسیستم‌هایی از سیستم شهری، متشکل از عناصر کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی با کارکردهایی مشخص بوده که از تعامل بین آنها هویت محله‌ای شکل گرفته و کیفیت محیطی- فیزیکی تعیین می‌شود. حال، چنانچه نارسایی در کارکرد هر یک از عناصر به‌وجود آید، کلیت محله‌ای به سمت رکود و فرسودگی سوق می‌یابد که در نهایت، ویرانی آن را به دنبال دارد. از این‌رو، تحقیق و پژوهشی‌هایی که بتواند به تحلیل تجارب و روش‌های شناخته شده پرداخته و به ابداع روش‌های نو و مناسب در چارچوب فرهنگی و شرایط مکانی متفاوت توجه کنند، هر روز بیشتر مملوس و انکارناپذیر است (فلامکی، ۱۳۸۶: ۷۵). سازگار کردن اینگونه بافت‌ها با اوضاع محیط جغرافیایی و رشد تکنولوژیکی به‌منظور توسعه و تکامل پایداری فضاهای شهری، امری ضروری است (پوراحمد و شمعی، ۱۳۸۰: ۱۸۱). در سال‌های اخیر، با توجه به

از جمله پژوهش‌هایی که در ایران در زمینه بافت‌های فرسوده صورت گرفته، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- رهنما (۱۳۷۵) به بررسی وضعیت مسکن در مرکز شهر مشهد پرداخته است. نتایج پژوهش نشان داد که محله سرشور دارای ساخت مسکونی است. از نظر اجتماعی، محل اسکان طبقه متوسط است. از نظر کارکرد، به دلیل نوع فعالیت‌های خدماتی (بازرگانی و تجاری) و به‌ویژه متوسط تعداد شاغلان کارگاهها (۳/۲ نفر) خرده‌فروشی است. از نظر اجتماعی- اقتصادی و کالبدی همگن و تضاد طبقاتی بین گروه‌های اجتماعی ناچیز و تفاوت آشکاری را با ساخت محله‌های مرکزی شهرهای غربی که محل سکونت طبقات فقیر و غیر بومی است، نشان می‌دهد (رهنما، ۱۳۷۵: ۱۷).

- پوراحمد و شمعی (۱۳۸۰) به تحقیق و بررسی پایگاه اقتصادی افراد ساکن در بافت قدیم شهر ری پرداخته‌اند. نتایج یافته‌های آنها حاکی از عدم توان مالی و ضعف بسیار شدید بنیه مالی در بین افراد ساکن در بافت قدیم شهری است (پوراحمد و همکار، ۱۳۸۰: ۴۵).

- سجادی و احمدی دستجردی (۱۳۸۷) به مطالعه بافت قدیم تهران پارس در منطقه ۸ شهرداری تهران پرداخته‌اند. آنان عوامل مؤثر بر مهاجرت‌های درون شهری و پیامدهای اجتماعی- فضایی ناشی از آن را بررسی کرده‌اند و پس از شناخت زوایای گوناگون این امر، معتقد به برنامه‌ریزی همراه با شناخت موردی مسائل هستند (سجادی، احمدی، ۱۳۸۷: ۱۹).

شهر شیراز به‌صورت خاص، به‌عنوان یکی از کانون‌های مهم فرهنگ و تمدن بشری و خاستگاه فرهنگ و ادب و هنر زمینه‌های لازم برای توسعه گردشگری خلاق بر مبنای ادبیات کهن و نوین را داراست. شیراز به‌عنوان قلب فرهنگی کشور، دارای بافت‌های فرسوده متعدد اعم از تاریخی، میانی و حاشیه‌ای است که به تدریج و به دلایل مختلف در حال نابودی است. در صورتی که منطقه مورد مطالعه به‌لحاظ گردشگری و تفریحی مورد

تحولات سریع علمی و فنی و به تبع آن دگرگونی در ساختار کالبدی اقتصادی و اجتماعی شهرها، اهمیت نوسازی و احیاء بافت‌های فرسوده و ناکارآمد، بیش از پیش مشخص می‌شود. شکل‌گیری بافت‌های شهری و تغییرات فیزیکی صورت گرفته در گذر زمان، در واقع انعکاس و تصویری از مجموعه علل اقتصادی اجتماعی و طبیعی بوده است که در یک قلمرو جغرافیایی بروز و ظهور پیدا می‌کند. در این بین، ویرانی بافت‌های کهن و آثار ارزشمندی که آنها را در بر می‌گیرند، سبب گردیده تا با فقدان حیات شهری در این محدوده‌ها مواجه گردیم. این امر خود دلیلی بر رها شدن این بافت‌ها علی‌رغم تمام ویژگی‌های آنهاست. تجربه نشان داده است که برنامه‌های تک بُعدی و یک جانبه، نه تنها مشکلات را برطرف نمی‌کند؛ بلکه مشکل جدی در سیستم زیستی محدوده بافت فرسوده و تاریخی شهرها به دنبال داشته است. فعالیت‌هایی که پیرامون نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده شکل گرفته، در هیچ کدام نحوه انتخاب مکان‌های مداخله یا الویت‌بندی مکانی پهنه‌های مداخله پرداخته نشده است (حبیبی و همکار، ۱۳۸۹: ۴۸). در حالی که قطعات متفاوت در یک محدوده، دارای پتانسیل یکسان کالبدی عملکردی اجتماعی-اقتصادی نیستند و برخی بیشتر از سایر قطعات مستعد توسعه هستند.

امروزه یکی از تکنیک‌های دستیابی به این اهداف، تأکید بر فعالیت‌هایی است که با تلفیق ابعاد مختلف اقتصاد و فرهنگ در گونه‌ای از نظم منطقی انسانی تحت عنوان خلاقیت شکل می‌گیرد. بدون شک بافت‌های تاریخی منابع سرشار از میراث فرهنگی محلی مناسب برای بکارگیری رویکرد خلاق می‌باشند. با بررسی "بیانیه‌های جهانی ایکوموس که مربوط به حفاظت از میراث تاریخی و فرهنگی است، می‌توان زمینه پیاده سازی رویکرد گردشگری را در بافت‌های فرسوده ایجاد کرد (حبیبی و همکار، ۱۳۸۹: ۱۱۲-۸۷). این روند باید از طریق برگزیدن درست کانون‌های مداخله صورت پذیرد تا این کانون‌ها در پیرامون خود

منجر به توسعه شوند. به بیان دقیق‌تر، کلیه ابعاد اقتصادی، کالبدی و اجتماعی محدوده، نسبت به عوامل و معیارها و شاخص، سنجیده می‌شوند و آنهایی که دارای ارزش بیشتری می‌شوند، به‌عنوان نقطه آغاز مداخله در بافت هستند. به نظر می‌رسد که جامع‌نگری در برنامه‌های تلفیق فرهنگ و اقتصاد در بستر توسعه پایدار (خلاقیت)، از طریق تقویت گردشگری مقدر است (عباس‌زادگان و رضازاده، ۱۳۸۰: ۴۸)

کشور ایران به‌طور عام و شهر شیراز به‌صورت خاص، به‌عنوان یکی از کانون‌های مهم فرهنگ و تمدن بشری و خاستگاه فرهنگ و ادب و هنر، زمینه‌های لازم برای توسعه گردشگری خلاق بر مبنای ادبیات کهن و نوین را داراست. شهر شیراز به‌عنوان قلب فرهنگی کشور دارای بافت‌های فرسوده متعدد اعم از تاریخی، میانی و حاشیه‌ای است که به تدریج و به دلایل مختلف در حال نابودی است؛ در صورتی که منطقه مورد مطالعه، به‌لحاظ گردشگری و تفریحی مورد توجه قرار بگیرد، از یک طرف، فضاهای مناسب و جذاب برای ارائه پاسخی مناسب به رفع نیازهای روحی-روانی شهروندان فراهم آورده و از طرف دیگر، جریان توسعه را برای کل بافت به همراه خواهد داشت. مهمترین سؤال این تحقیق این است که عوامل توسعه بافت فرسوده شهری، با رویکرد گردشگری خلاق چیست؟

این تحقیق در پی نوعی از گردشگری است که فضاهای تاریخی (بافت‌های فرسوده دارای ارزش میراث فرهنگی) شهر را تحت عنوان گردشگری شهری، با رویکرد سیستمی مورد توجه قرار دهد؛ بنابراین، اهداف عمده این تحقیق را می‌توان به شرح زیر بیان نمود:

۱- شناساندن ایده‌های جدید توسعه‌ای (با رویکرد جذب گردشگر) برای مداخله در بافت‌های فرسوده واجد ارزش.

۲- شناسایی بهترین پهنه‌ها (از لحاظ گردشگری) جهت مداخله در بافت تاریخی واجد ارزش.

روش تحقیق

روش تحقیق تحلیلی است که بر پایه تولید لایه‌های مختلف اطلاعاتی و ایجاد یک محیط اطلاعاتی چند بُعدی و با استفاده از تکنیک‌های فضایی موجود در نرم‌افزار GIS و روش تحلیل سلسله‌مراتبی AHP انجام می‌شود. همچنین گردآوری اطلاعات از روش‌های اسنادی و میدانی صورت گرفته است. مراحل فرایند انجام تحقیق بدین ترتیب است:

- تعریف عوامل زمینه‌ساز توسعه خلاق بافت فرسوده با رویکرد گردشگری (با معیارها و شاخص‌ها)؛
- ارزش‌گذاری محدوده نسبت به شاخص‌ها و ارائه خروجی رستر؛
- ارزیابی و تحلیل سلسله‌مراتبی AHP در GIS و مقایسه زوجی معیارها و شاخص‌ها؛
- طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل نتایج ارزیابی و ارائه لایه نهایی تحت عنوان لایه پهنه‌های مناسب آغاز توسعه خلاق در بافت فرسوده تاریخی که مبین پهنه‌ها و قطعات دارای پتانسیل توسعه خلاق در بافت فرسوده است.

محدوده مورد مطالعه

محدوده این پژوهش، قسمتی از بافت فرسوده تاریخی شیراز است که در منطقه ۸ شهرداری واقع شده است و هسته اولیه شهر است. محله موردنظر، محله درب شازده است که از شمال به دروازه اصفهان، از شرق به دروازه سعدی و از جنوب به محله اسحاق بیگ و از غرب هم انتهای محله موردستان (خیابان سعدی) می‌رسد. عناوین شاخص محله قسمتی از بازار و کیل (همان بخش شمال بازار)، دیوان‌خانه و ارگ و ... است که بیشتر مربوط به دوره زندیان در شیراز می‌باشد.

متغیرهای و شاخص‌های مورد بررسی در این تحقیق عبارت‌اند از: استخراج قطعات یا پهنه‌ها بر مبنای عوامل سه‌گانه: ۱- کالبدی-عملکردی؛ ۲- اقتصادی-اجتماعی؛ ۳- نهادی و مدیریتی است و مستلزم در نظر گرفتن ابعاد مکانی و فضایی بسیاری به‌طور همزمان می‌باشد. به بیان دقیق‌تر، کلیه ابعاد

محدوده باید نسبت به این عوامل معیارها و شاخص‌ها سنجیده شود و آنهایی که دارای ارزش بیشتری هستند، به‌عنوان نقطه آغاز توسعه معرفی شوند. برای تکمیل ماتریس مقایسه زوجی از نظرات، ارجحیت زوجی معیارها نسبت به یکدیگر در ماتریس جداگانه‌ای با گرفتن میانگین هندسی از نظرات است که در تحلیل به کار برده شده است. عوامل زمینه‌ساز توسعه خلاق بافت فرسوده، عبارت‌اند از:

- ۱- کالبدی- عملکردی: کیفیت بنا (برای سنجش ارزش‌های کالبدی فضایی ساختمان‌ها)، ویژگی کاربری (برای بررسی فراوانی و مقیاس کاربری‌ها و سنجش کاربری‌ها در جذب گردشگر و سطح ارائه خدمات جهت شناسایی پهنه‌ها) و دسترسی (برای دسته‌بندی، بلوک‌های ساختمانی را انتخاب می‌کنیم).
- ۲- اجتماعی- اقتصادی (شاخص‌های اقتصادی عبارت‌اند از: اشتغال، درآمد ساکنان و ارزش زمین و شاخص‌های اجتماعی عبارت‌اند از: ویژگی‌های جمعیتی شامل توزیع جمعیت، سطح سواد، سابقه سکونت و بومی بودن ساکنان است).
- ۳- نهادی- مدیریتی: بر این اساس، سنجش مالکیت و وقف و قوانین و مقررات طرح‌های فرادست مدنظر است. توجه به ثبت میراث موجود در بافت از عوامل تأثیرگذار در توسعه بر مبنای برنامه‌ریزی گردشگری است. دو معیار ضابطه‌پذیری و موانع حقوقی (مالکیت دولتی و یا شخصی یا وقفی) در این قسمت حائز اهمیت است.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

(منبع: نگارندگان)

مراحل انجام تحقیق

۱- تشکیل لایه های اطلاعاتی مورد نیاز برای شناسایی پهنه های زمینه ساز توسعه خلاق بافت فرسوده در GIS: به منظور شناسایی عوامل زمینه ساز توسعه خلاق، یک پایگاه داده و بانک اطلاعاتی در قالب آمار و همچنین برداشت میدانی به دست آمده که این اطلاعات در قالب «فیلد» های اطلاعاتی نقشه های وکتوری (shape file) به لایه های اطلاعاتی «اضافه» گردیده است. شایان ذکر است بدلیل کمبود اطلاعات دقیق و در دسترس در برخی زمینه ها مانند توزیع جمعیت در مقیاس قطعات از آمار توزیع جمعیت در مقیاس بلوک ساختمانی بهره گیری شده است.

۲- ارزشگذاری کلیه قطعات محدوده مورد مطالعه نسبت به شاخص ها بر مبنای لایه های اطلاعاتی در GIS

در این مرحله از طریق منطق ارزشگذاری (Index Overlay) در محیط GIS کلیه قطعات محدوده براساس هر شاخص به طور جداگانه وزن دهی شدند. در مدل وزن دهی، به هر قطعه یا بلوک با توجه به ویژگی های جمعیتی، اقتصادی، کالبدی و... وزن های مختلف داده شده و ترکیبات انعطاف پذیری از نقشه ها بدست می آید که دامنه ای از اعداد را در بر می گیرد. با توجه به این که

برخی از زیر معیارها کیفی و برخی دیگر کمی می باشند، مبنای این قضاوت زیر معیارهای کیفی (مقیاس ۹ کمیتی سآتی) خواهد بود. جدول زیر معیارهای کمی و کیفی را نشان می دهد. بدین ترتیب ارزش هریک از قطعات یا بلوک های محدوده مورد مطالعه نسبت به زیر معیارهای کیفی مندرج در جدول فوق، بررسی شده و نسبت به وضعیت های خیلی ضعیف، ضعیف، متوسط، بسیار خوب و عالی، بین اعداد ۱، ۳، ۵، ۷، ۹ امتیاز می گیرند.

جدول شماره ۱. میزان ارجحیت را بر اساس مدل ۹ کمیتی سآتی نشان می دهد

تعریف	امتیاز (شدت ارجحیت)
خیلی ضعیف	۱
ضعیف	۳
متوسط	۵
بسیار خوب	۷
عالی	۹

(منبع: نگارندگان)

همچنین در خصوص زیر معیارهای کمی، مندرج در جدول ۴ ماتریس ارزش گذاری قطعات محدوده، این جداول در نقشه های مربوطه ارائه گردیده است.

یافته‌های تحقیق

در این مرحله، محدوده مورد مطالعه از نظر معیارها و شاخص‌های مورد نظر ارزش‌گذاری شده و اطلاعات آن وارد سیستم می‌شود تا خروجی مورد نظر از آن استخراج گردد.

مرمتی قدیم با ارزش ۳ و تخریبی با ارزش ۱ وزن‌دهی شده‌اند. شایان ذکر است اگر یکی از بناها این ویژگی را داشته باشد، وزن ۱۰ اگر بنایی تمامی آن‌ها را داشته باشد وزن ۵ می‌گیرد. نقشه شماره ۲ نمایش فضایی این شاخص را نشان می‌دهد.

۲- نوع سازه:

مصالح استفاده شده در ساختمان‌ها از قدیم تاکنون با توجه به مشاهدات میدانی صورت گرفته و اطلاعات مرکز آمار ایران می‌باشد. ارزش‌گذاری آن‌ها به صورت دسته‌بندی ۵ تایی، اسکلت فلزی با ارزش ۹، بتنی با ارزش ۷، آجر و آهن با ارزش ۵ و بلوک سیمانی با ارزش ۳ و خشت و چوب با ارزش ۱ وزن‌دهی شده‌اند. نقشه شماره ۳ نمایش فضایی این شاخص را نشان می‌دهد.

- **مصالح نما**: بسته به این‌که نمای ساختمان‌ها از چه مواردی استفاده شده باشد. به ۵ دسته تقسیم شده‌اند. نمای ساختمان‌ها از مصالح جدید را با ارزش ۹ و فاقد نما را با ارزش ۱ مشخص کرده ایم. نقشه شماره ۴ نمایش فضایی این شاخص می‌باشد.

۳- دسترسی:

همواره به عنوان عاملی مهم در توسعه خلاق بافت فرسوده و گردشگری نقش ایفا کرده است. شبکه معابر و کریدورهای کالبدی که قابلیت بهسازی به صورت پیاده یا سواره همچنین تبدیل به مسیرهای پیاده-روی، خرید، دوچرخه، تراموا، کالسکه و... را دارند، می‌توانند مجدداً در سیستم دسترسی بافت قرار گیرند. دسترسی‌ها دارای این ویژگی را می‌توان با سه زیر معیار عرض گذر، طول گذر و پارکینگ مورد بررسی قرار داد.

- **عرض گذر**: برای ارزش‌گذاری این زیر معیار عرض کلیه دسترسی‌های محدوده در ۵ دسته تقسیم بندی، سپس ارزش عرض طولانی‌ترین گذر بلوک به آن نسبت داده شده، و نقشه رستری مورد نیاز تحلیل تهیه گردیده است. البته برای این کار در برخی متون از میانگین هندسی ارزش عرض گذرها هم بهره‌گیری شده است که با توجه به مقیاس محدوده مورد مطالعه

۲-۱- ارزش‌گذاری محدوده بر مبنای شاخص

های کالبدی - عملکردی

در این بخش قطعات و بلوک‌های محدوده مورد مطالعه نسبت به سه دسته زیر معیار شامل کیفیت بنا، دسترسی و ویژگی کاربری، وزن دهی شده‌اند، این دسته‌ها شامل معیارهای ذیل می‌باشد:

کیفیت بنا: شامل قدمت و ارزش بنا ۲- نوع سازه: جنس مصالح بکار رفته ۳- دسترسی: عرض گذر، پارکینگ ۴- ویژگی کاربری: فراوانی تعداد بناها وزن‌دهی محدوده نسبت به شاخص‌ها و نقشه‌های رستری ارائه گردید. به منظور وزن‌دهی نواحی، از میزان میانگین داده‌ها و همچنین استفاده از انحراف معیار جهت دسته بندی فاصله‌ها نسبت به میانگین استفاده شده است.

- کیفیت بنا:

- **قدمت (عمر ساختمان‌ها)**: بر مبنای برداشت میدانی صورت گرفته و قدمت کلیه قطعات محدوده در ۵ دسته، کمتر از ۵ سال، ۵ تا ۲۰ سال، ۲۰ تا ۳۰ سال، بین ۳۰ تا ۶۰ سال، و بالای ۶۰ سال ارائه شده است. برای وزن‌دهی دسته اول عدد ۹، دسته دوم عدد ۷: دسته سوم عدد ۵: دسته چهارم عدد ۳ و دسته پنجم عدد ۱ را در طیف ال سآتی می‌گیرند. نکته شایان ذکر این‌که بناهای دارای عمر بالای ۵۰ سال که مرمت شده‌اند در دسته نوساز قرار می‌گیرند. نقشه شماره ۱، پهنه‌بندی و ارزش‌گذاری محدوده نسبت به شاخص قدمت را نشان می‌دهد.

ارزش بنا: این معیار برای نمایش ارزش بناها، کلیه قطعات محدوده را با مبنای برداشت میدانی مطابق در پنج زمینه در حال ساخت با ارزش ۹، نوساز با ارزش ۷، قابل استفاده و تعمیری جدید با ارزش ۵،

جمع ملاحظات این عنصر را در نظر گیرد اهمیت اساس دارد. در اینجا دو شاخص فراوانی و شعاع خدمات برای وزن دهی محدوده و استفاده از نقشه‌ها در فرآیند تحلیل استفاده شده است.

- فراوانی: این شاخص به بررسی فراوانی کاربری خاصی در محدوده می‌پردازد، به بیان دیگر در توزیع آماری کاربری‌ها، دسته‌هایی که فراوانی بیشتری دارند امتیاز بیشتر و آن‌هایی که فراوانی کمتری دارند، امتیاز کمتری به خود اختصاص می‌دهند. روند کار به این صورت است که ابتدا بر مبنای فیلد کاربری نقشه رستر تولید کرده‌ایم، سپس با استفاده از فیلد COUNT لایه رستری به بیشترین تعداد ارزش بیشتر و به کمترین تعداد ارزش کمتر می‌دهیم. برای قابل استفاده شدن این وزن دهی‌ها، دسته‌های دارای ارزش‌های نزدیک تلفیق شده و کل کاربری‌ها در طبقه‌بندی ۵ گانه قرار می‌گیرند. سپس لایه رستری این وزن‌دهی تولید شده است. نقشه شماره ۷ لایه وزن‌دهی شده این شاخص را نشان می‌دهد.

معقول به نظر نمی‌رسد که هر بلوک توسط گذرهای متعدد با عرض بالا محصور شود ارزش بیشتری بگیرد. نقشه شماره ۵ لایه وزن‌دهی شده این شاخص را نشان می‌دهد. پارکینگ: شاخص پارکینگ نیز وضع موجود هر بلوک برای پارک وسایل نقلیه را بر اساس اطلاعات کاربری در دسته بندی پنج گانه وزن دهی کرده است. در این لایه بلوک‌های فاقد فضای پارک وزن ۱، و سایر بلوک‌ها بر اساس مجموع مساحت فضای پارک در ۴ دسته بندی با وزن‌های ۳ و ۵ و ۷ و ۹ قرار گرفته‌اند. بلوک‌هایی که بیشترین مساحت را دارد با ارزش ۹، بلوک با مساحت متوسط با ارزش ۷، با مساحت کم با ارزش ۵، و بلوک‌های اطراف بلوک دارای پارکینگ با ارزش ۳ وزن‌دهی شده‌اند. نقشه شماره ۶ لایه وزن‌دهی این شاخص را نشان می‌دهد.

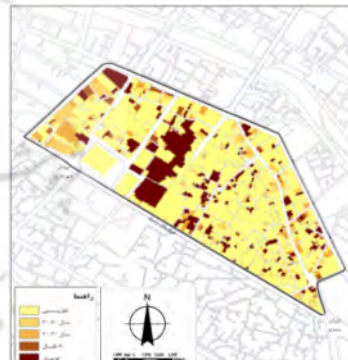
۴- ویژگی‌های کاربری:

کاربری به‌عنوان خمیر مایه برنامه ریزی نقش عمده ای ایفا می‌کند. مسلماً برای توسعه خلاق بافت فرسوده با رویکرد گردشگری استفاده از معیارهایی که

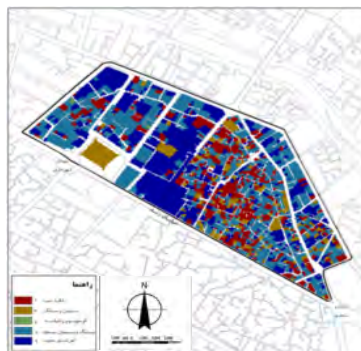
نقشه‌های ارزش‌گذاری محدوده بر مبنای شاخص‌های عامل کالبدی - عملکردی

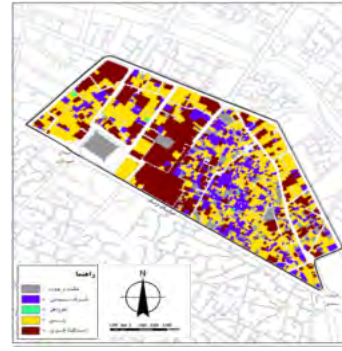
شکل ۳. نمایش فضایی کیفیت بنا به شاخص قدمت

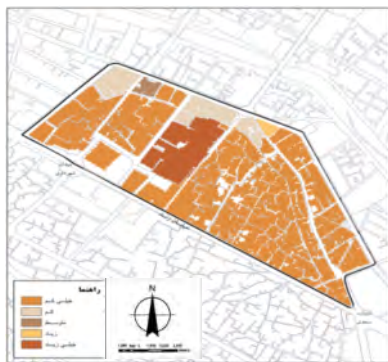
شکل ۲. پهنه بندی و ارزش‌گذاری محدوده

شکل ۵. نمایش فضایی مصالح نما

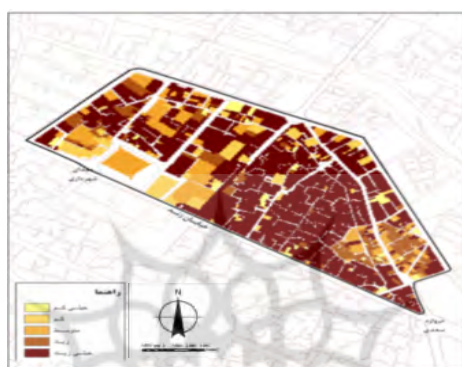
شکل ۴. نمایش فضایی نوع فضا

شکل ۷. لایه وزن دهی شاخص پارکینگ

شکل ۶. لایه وزن دهی شده شاخص دسترسی

شکل ۸. لایه وزن دهی شده شاخص کاربری ها

اینکه نمایانگر حیات اجتماعی است، نشان از متروکه بودن یا تراکم بیش از حد نداشتن و فراتر از ظرفیت کالبدی نبودن نیز می باشد.

آمار در دسترس طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ در حد بلوک های ساختمانی است و نظر به اینکه آمار در حد مقیاس ریزدانه موجود نیست، این آمار می تواند ملاک تحلیل واقع شود.

سطح سواد: یکی از شاخص های موثر در سنجش مشخصه های اجتماعی، سطح سواد ساکنان است که برای تهیه نقشه تحلیلی از آمار سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ برای بلوک های ساختمانی استفاده شده، به این صورت که ارزش گذاری پنج گانه، به تعداد بالای باسواد ارزش بیشتر و تعداد کمتر با سواد، ارزش کمتر داده است. نقشه ۸ نتیجه ارزش گذاری را نشان می دهد.

۲-۲- ارزش گذاری محدوده بر مبنای شاخص های عامل اقتصادی - اجتماعی

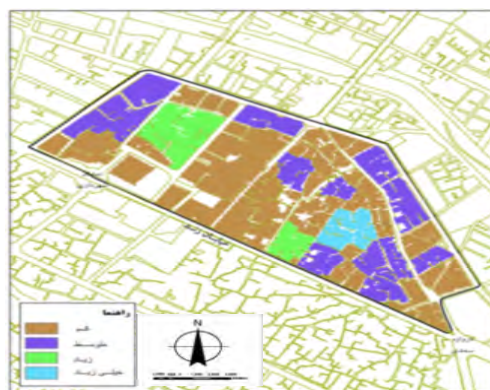
در طیف عوامل زمینه ساز توسعه خلاق بافت فرسوده با رویکرد گردشگری عامل اقتصادی - اجتماعی نقش موثری ایفا می کند، سنجش مشخصه های اجتماعی و مشخصه های اقتصادی محدوده در قالب شاخص های توزیع جمعیت، سطح سواد، سابقه سکونت و اشتغال، معیاری برای شناسایی پهنه ها با کانون های مناسب مداخله در بافت است.

- معیار مشخصه های اجتماعی

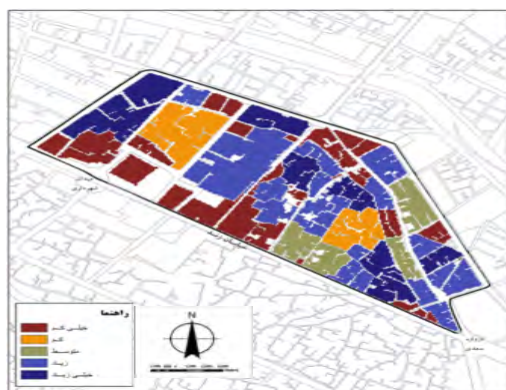
ویژگی مرتبط با این معیار را سه شاخص توزیع جمعیت، سطح سواد و سابقه سکونت با توجه به اطلاعات در دسترس تعیین می کنند. -توزیع جمعیت: پراکندگی متوازن جمعیت در محدوده و یا خالی از سکنه نبودن قسمتی علاوه بر

- سابقه سکونت: این شاخص می‌تواند در سنجش مشخصه‌های اجتماعی، میزان تعلق خاطر ساکنین به بافت، احساس هویت و همچنین مشارکت‌پذیری در طرح‌ها را نشان می‌دهد که برای سنجش آن از تحلیل

آماري روی دو لایه محل تولد و تعداد مهاجر بر گرفته از آمار سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ در حد بلوک‌های ساختمانی بهره‌گیری می‌شود. نقشه ۹ نتیجه ارزش‌گذاری سابقه سکونت را نشان می‌دهد.

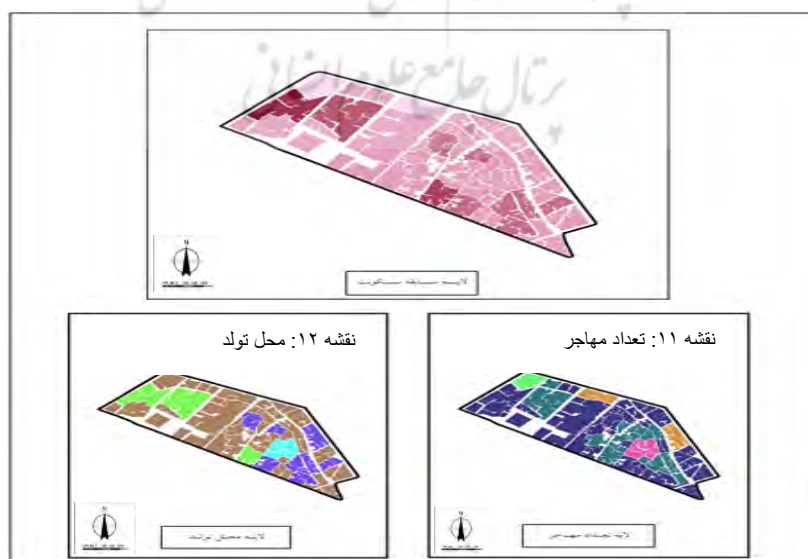
شکل ۹. نتیجه ارزش‌گذاری سطح سواد

شکل ۱۰. نتیجه ارزش‌گذاری سابقه سکونت

روند انجام تحلیل به این صورت است که برای تحلیل محل تولد طبق فیلد آماری همین قسمت از شهر نقشه رستری تهیه می‌شود. در این نقشه، بلوکی که بیشترین جمعیت را دارد ارزش بیشتری گرفته و بلوک دارای کمترین جمعیت، ارزش کمتر، شایان ذکر اینکه وزن‌دهی در قالب دسته‌های پنج‌گانه صورت می‌گیرد. برای لایه تعداد مهاجر کل نیز طبقه بندی ۵ گانه صورت گرفته و نقشه رستری تعداد مهاجر تهیه

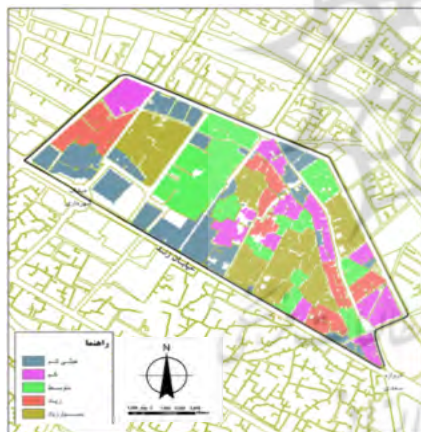
می‌گردد. در این نقشه، بلوکی که تعداد مهاجر بیشتری داشته است وزن کمتری به خود اختصاص داده است. در پایان دو لایه اطلاعاتی تهیه شده در پنجره Spatial Analyst نرم افزار GIS ابتدا Reclassify شده و سپس با یکدیگر همپوشانی می‌شوند. نقشه ۱۰ خروجی در فرمت رستر برای استفاده در مراحل بعدی ارائه می‌گردد.

نقشه ۱۱: نقشه سابقه سکونت (منبع: نگارندگان)

آن قطعاتی که دارای ارزش بیشتری هستند، وزن کمتری می‌گیرند، ارزش‌گذاری می‌شوند. این شاخص در ۵ دسته از نظر ارزش زمین طبقه‌بندی شده است. در این دسته‌بندی، قطعات دارای ارزش بیشتر وزن کمتر به خود اختصاص می‌دهد و بالعکس.

درآمد ساکنان: نظر به اینکه اطلاعات دقیقی از وضعیت درآمدی ساکنان در دسترس نیست، برای ارزش‌گذاری این شاخص از فیلد بیکاری، آمار سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ که می‌تواند با ارزش‌گذاری معکوس معرف این شاخص باشد، استفاده شده است. به این ترتیب که جامعه آماری به پنج دسته تقسیم شده است کمترین تعداد بیکار بیشترین امتیاز، و بیشترین تعداد بیکاری، کمترین ارزش را به خود اختصاص داده است. نقشه شماره ۱۴ این لایه اطلاعاتی را نشان می‌دهد.

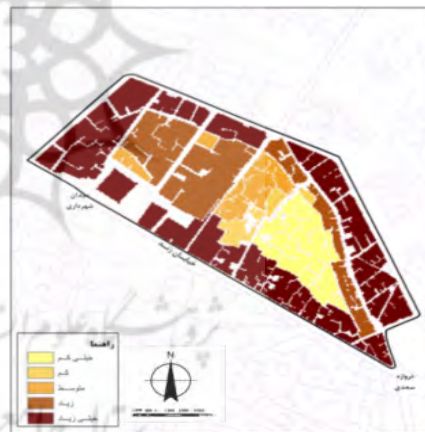

شکل ۱۳. نمایش فضایی درآمد ساکنان

معیار مشخصه‌های اقتصادی
پویایی اقتصادی قطعات یا پهنه‌ها به این دلیل که ضامن سرمایه‌گذاری و مشارکت است در روند توسعه نقش موثری ایفا می‌کند. در این پژوهش برای سنجش توان اقتصادی سه شاخص اشتغال، ارزش زمین و درآمد ساکنان تحلیل می‌شود.

- اشتغال: برای تهیه این لایه رستری از اطلاعات آماری فیلد اشتغال سرشماری عمومی نفوس مسکن استفاده شده است. نقشه شماره ۱۳ نمایش فضایی این لایه در فرمت رستر را نشان می‌دهد. در تهیه این نقشه جامعه آماری در پنج دسته تقسیم شده و دسته ای که بیشترین تعداد را داشته عدد ۵ و دسته ای که کمترین تعداد را داشته عدد یک را به خود اختصاص می‌دهد.

- ارزش زمین: لایه اطلاعاتی ارزش زمین از برداشت میدانی قیمت روز زمین در محدوده، بر اساس این که

شکل ۱۲. نمایش فضایی اشتغال

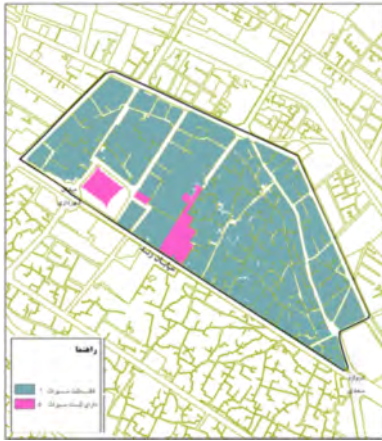
فرا دست و قطعات دارای ثبت میراث و موانع حقوقی شامل: مالکیت شخصی: مالکیت دولتی: و مالکیت وقفی بهره‌گیری می‌شود.

- **معیار ضابطه پذیری:** این معیار برای تعیین میزان توجه به منابع میراثی و گردشگری شهری محدوده با استفاده از دو شاخص اشاره مستقیم طرح‌های فرا دست و قطعات دارای ثبت میراث طراحی گردیده است. بهترین مرجع طرح‌های فرا دست طرح تفصیلی

۲-۳- ارزش‌گذاری محدوده بر مبنای شاخص

های نهادی - مدیریتی

معیارها و شاخص‌های عامل نهادی مدیریتی علی‌رغم اینکه نمود فضایی ندارند از اهمیت زیادی در شناسایی عوامل زمینه‌ساز توسعه خلاق یا انتخاب درست کانون-های مداخله برخوردارند، در این قسمت برای سنجش عامل نهادی - مدیریتی از دو شاخص (دومعیار) تحت عنوان ضابطه‌پذیری شامل: اشاره مستقیم طرح‌های

شکل ۱۴. قطعات دارای ثبت میراث

– **معیار موانع حقوقی:** در برخی موارد کلیه برنامه ریزی های صورت گرفته که بی نقص به نظر می رسد، در مرحله اجرا به موانعی برخورد می کند و کل پروژه در تاخیر و سردرگمی قرار می گیرد، این موارد در کل تحت عنوان موانع حقوقی نام گذاری می شود. یکی از مهمترین این موارد مشکلات مالکیتی است، در این معیار نقشه های شاخص های مالکیتی جهت استفاده در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی تهیه می شود.

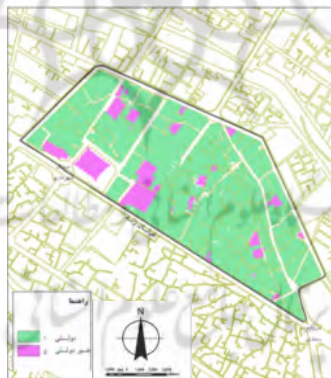
محدوده (۱۳۸۶) و الگوی توسعه منطقه است. اطلاعات مربوط به قطعات دارای ثبت میراث را از مدیریت سازمان میراث فرهنگی فارس استخراج کرده ایم. در اینجا اطلاعات مربوط به طرح های فرادست در دسترس قرار نگرفت به علت محدودیت دسترسی بعنوان معیار از آن نام برده ایم اما اطلاعاتی در این زمینه نداریم.

– قطعات دارای ثبت میراث:

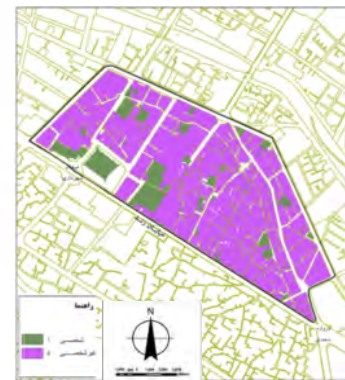
برخی پهنه ها و قطعات محدوده مورد توجه بین المللی و برخی در سطح ملی به ثبت رسیده اند. قطعات دارای ثبت میراث ارزش ۱ و فاقد ثبت میراث ارزش صفر را در لایه رستری تهیه شده نقشه شماره ۱۵ را به خود اختصاص داده اند.

شکل ۱۷: مالکیت وقفی

شکل ۱۶: مالکیت دولتی

شکل ۱۵. مالکیت شخصی

«میانگین هندسی» نظرات کارشناسان، برای بدست آوردن میزان اهمیت معیارها و شاخص ها مورد استفاده قرار گرفته است که به عنوان میانگین هندسی نظرات کارشناسان در خصوص دسته عوامل به دست آمده است.

–مقایسه زوجی عوامل، معیارها و شاخص ها:

این مرحله عوامل، معیارها و شاخص ها، دویبدو با هم مقایسه شده که در آن با توجه به هدف بررسی، شدت برتری معیار ۱ نسبت به معیار ۲، سنجیده می شود. بر همین اساس برای قضاوت و مقایسه دویدویی از جدول ۹ کمیته ساتی در قالب تهیه پرسشنامه و جلب نظر کارشناسی استفاده شد. در این بخش

شکل ۱۹: همپوشانی معیارهای عامل کالبدی - عملکردی بر اساس ضریب اهمیت نرمال

محاسبه ضریب اهمیت شاخص ها و معیارهای

عامل اجتماعی - اقتصادی و همپوشانی لایه

ها: عامل اجتماعی - اقتصادی دارای دو معیار مشخصه های اجتماعی و اقتصادی هستند شامل شاخص های توزیع جمعیت، سطح سواد و سابقه سکونت برای معیار مشخصه های اجتماعی و اشتغال، ارزش زمین، و در آمد ساکنان برای معیار مشخصه های اقتصادی می باشد. با توجه به محاسبات انجام شده، ضریب اهمیت هر یک از شاخص های معیار اجتماعی در جدول شماره ۵ ارائه شده است. نتیجه اجرای فرایند تحلیل سلسله مراتبی، با استفاده از جدول بالا و AHP - ext بر شاخص معیار ظرفیت اجتماعی، در نقشه شماره ۲۱ آمده است. ضریب اهمیت هر یک از معیارهای عامل اقتصادی در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۲. ضرایب اهمیت معیار اجتماعی

شاخص های معیار	ضرایب اهمیت
جمعیت	۰/۴۲۵۸
سواد	۰/۳۰۶۴
سکونت	۰/۲۶۷۸
ضریب سازگاری: ۰/۰۳ [CR]	

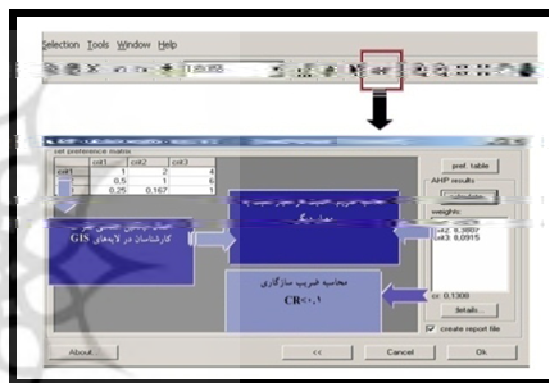
جدول ۳. ضرایب اهمیت معیار اقتصادی

شاخص های معیار اقتصادی	ضرایب اهمیت
ارزش زمین	۰/۴۴۳۱
شاغلین	۰/۳۰۱۱
درآمد	۰/۲۵۵۷
ضریب سازگاری: ۰/۰۰۰۳ [CR]	

محاسبه «ضریب اهمیت» (cw) شاخص ها و

معیارها و همپوشانی لایه ها:

در این پژوهش به منظور بدست آوردن ضریب اهمیت از برنامه جانبی AHP در نرم افزار Arc GIS استفاده گردیده است. این روش در سال ۲۰۰۶ میلادی به صورت یک برنامه جانبی توسط Oswald Marinoni ارائه شده است. در ادامه هر یک از شاخص ها و معیارها با توجه به اعمال ضریبشان در رده همتراز خود همپوشانی گردیده تا لایه های مورد نظر برای سطح بعدی تحلیل یعنی همپوشانی در رده عوامل آماده سازی گردد. ضریب اهمیت شاخص ها و معیارها به شرح ذیل بدست آمده است:

شکل ۱۸. استفاده از نرم افزار در محاسبه ضریب سازگاری

محاسبه ضریب اهمیت شاخص ها و معیارهای

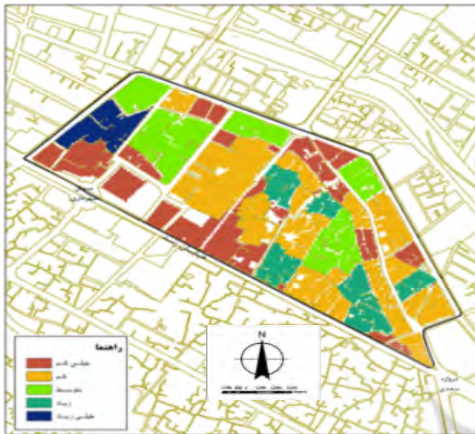
عامل کالبدی - عملکردی و همپوشانی لایه ها:

عامل کالبدی - عملکردی دارای دسته معیار شامل: قدمت و ارزش بنا، دسترسی شامل: عرض گذر، پارکینگ و ویژگی کاربری شامل: فراوانی می باشد. با توجه به محاسبات انجام شده، ضریب اهمیت هر یک از شاخص های معیار کالبدی - عملکردی در جدول ۴ ارائه شده است. نتیجه اجرای فرایند تحلیل سلسله مراتبی، با استفاده از جدول بالا و AHP - ext معیارهای عامل کالبدی - عملکردی در نقشه شماره ۱۹ عامل کالبدی - عملکردی، آمده است.

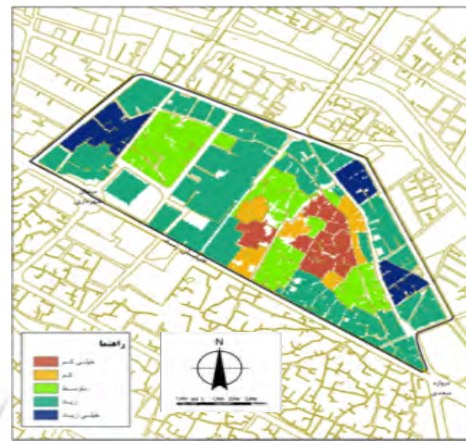
جدول ۴. ضرایب اهمیت معیار اقتصادی - اجتماعی

معیارهای عامل اجتماعی-اقتصادی	ضریب اهمیت
مشخصه های اجتماعی	۰/۷۵
مشخصه های اقتصادی	۰/۲۵
ضریب سازگاری [Cr] consistency ratio	

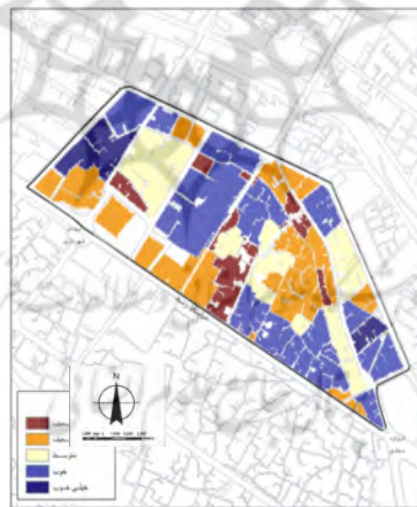
نتیجه اجرای فرایند تحلیل سلسله مراتبی، با استفاده از جدول بالا و AHP - ext بر معیارهای عامل اقتصادی در نقشه شماره ۲۰، آمده است. نتیجه اجرای فرایند تحلیل سلسله مراتبی معیارهای عامل اجتماعی - اقتصادی با همدیگر در نقشه شماره ۲۳ و جدول شماره ۷، آمده است.

شکل ۲۱: همپوشانی معیارهای مشخصه های اجتماعی بر اساس ضریب اهمیت نرمال

شکل ۲۰: همپوشانی معیارهای مشخصه های اقتصادی بر اساس ضریب اهمیت نرمال

شکل ۲۲: همپوشانی معیارهای عامل اجتماعی - اقتصادی بر اساس ضریب اهمیت نرمال

قطعات دارای ثبت میراث تهیه شده است. در این جا معیار موانع حقوقی را به مالکیت شخصی، مالکیت دولتی، و مالکیت وقفی طبقه بندی کردیم. با توجه به محاسبات انجام شده ضرایب اهمیت آن‌ها در جدول زیر آورده شده است.

محاسبه ضریب اهمیت شاخص‌ها و معیارهای عامل نهادی-مدیریتی و همپوشانی لایه‌ها: در قسمت‌های گذشته اشاره کردیم که عامل نهادی - مدیریتی دارای دو معیار ضابطه‌پذیری و موانع حقوقی، است که به اطلاعات معیار ضابطه‌پذیری فقط لایه

GIS و ماتریس نظرات کارشناسی محاسبه گردید مورد تحلیل قرار می دهد و لایه نهایی تحلیل که پهنه های زمینه ساز توسعه خلاق را نشان می دهد، به نمایش می گذارد. جدول شماره ۹ ضریب اهمیت عوامل کالبدی - عملکردی، اقتصادی - اجتماعی و نهادی مدیریتی، و نقشه شماره ۲۴ پهنه های زمینه ساز توسعه خلاق یا کانون های مداخله را به نمایش می گذارد.

جدول ۵. ضریب اهمیت معیار نهادی - مدیریتی

شاخص های نهادی مدیریتی	ضرایب اهمیت
دارای ثبت میراث	۰/۲۷۶۱
مالکیت دولتی	۰/۳۵۴۱
مالکیت وقفی	۰/۲۱۵۸
مالکیت شخصی	۰/۱۵۱
ضریب سازگاری ۰/۰۱۱۶ [CR]	

- محاسبه ضریب اهمیت عوامل و همپوشانی لایه ها برای ارائه لایه نهایی:

در اینجا ضریب اهمیت نرمال هر یک از عوامل را با استفاده از برنامه جانبی ext-AHP در نرم افزار

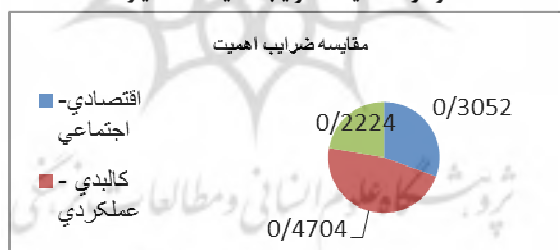
جدول ۶. ضریب اهمیت نرمال هر یک از معیاره نسبت به همدیگر

مجموع	نهادی - مدیریتی	کالبدی - عملکردی	اقتصادی - اجتماعی	عوامل زمینه ساز توسعه خلاق بافت فرسوده با رویکرد گردشگری
۱	۰/۲۲۲۴	۰/۴۷۰۴	۰/۳۰۵۲	ضریب اهمیت criteria weights

مرتبه دوم اهمیت قرار دارند. نمودار همچنین اهمیت معیارها را نسبت به هم نشان می دهد.

جدول فوق نشان می دهد که معیار کالبدی - عملکردی نسبت به سایر معیارها، از اهمیت بیشتری برخوردار بوده و معیارهای اقتصادی - اجتماعی در

نمودار ۲: مقایسه ضرایب اهمیت سه معیار

(منبع: نگارندگان)

شکل ۲۳. نقشه نهایی همپوشانی عوامل بر اساس ضرایب اهمیت نرمال، مبین پهنه های زمینه ساز توسعه خلاق

جمع‌بندی

با در نظر گرفتن مدل پژوهش، ابتدا با توجه به مشاهدات میدانی و آمار موجود در پایگاه داده؛ اطلاعات اقتصادی، جمعیتی، کالبدی و ... قطعات محله درب شازده را تشکیل داده و سپس هر قطعه را نسبت به شاخص‌های مربوط به مدل ارزش‌گذاری کرده است. در مرحله بعد لایه‌های ارزش‌گذاری شده شاخص‌ها در قالب تحلیل AHP و برای تشکیل لایه

معیارها و عوامل در محیط GIS همپوشانی شدند. نتیجه تمامی این مراحل تشکیل لایه‌های مبین پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق است. در این لایه، قطعاتی که بیشترین امتیاز را در مدل کسب کردند، به‌عنوان پهنه «خیلی مناسب» برای توسعه خلاق بافت معرفی شدند.

جدول ۷. معرفی عوامل، معیارها و شاخص‌های مدل شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق و نمایش تأثیر مثبت و یا منفی شاخص‌ها^۱

عوامل و معیارهای ارزیابی	عوامل زمینه‌ساز توسعه خلاق (شاخص‌ها)	تأثیر شاخص در مدل بر مبنای مطالعات بررسی شده
اجتماعی-اقتصادی	(رهنما، ۱۳۷۵)، (Rich Harril & Tomas D.Potts, 2003)	
مشخصه‌های اقتصادی	اشتغال	↑
	ارزش زمین	↓
	درآمد ساکنان	↑
مشخصه‌های اجتماعی	توزیع جمعیت	↑
	سطح سواد	↑
	سابقه سکونت	↑
کالبدی- عملکردی	رهنما (۱۳۷۵)	
	کیفیت بنا	
دسترسی	قدمت	↓
	ارزش بنا	↑
	پارکینگ	↑
ویژگی کاربری	طول گذر	↑
	عرض گذر	↑
	فراوانی شعاع خدمات	↑
نهادی- مدیریتی	(عندلیب، ۱۳۸۵)	
	مواع حقوقی	
	مالکیت دولتی	↑
	مالکیت شخصی	↓
ضابطه‌پذیری	مالکیت وقفی	↑
	قطعات دارای ثبت میراث	↑
	اشاره مستقیم در طرح‌های فرادست	↑

(منبع: نگارندگان)

^۱ - تأثیر مثبت ↑ تأثیر منفی ↓

نتایج

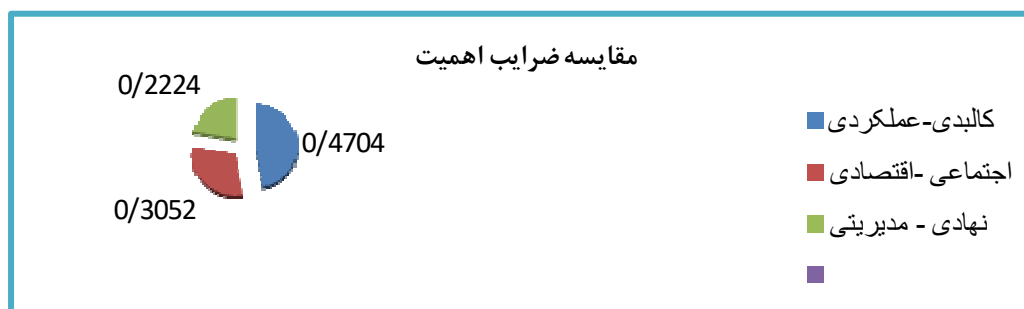
مداخله در بافت‌های فرسوده شهری نیازمند برنامه-ریزی دقیق، جامع و سنجیده یا به عبارتی مطالعه علوم مختلف در ارتباط با هم و بعنوان لایه‌های تاثیر پذیر از یکدیگر است. تصمیم سازان و دست اندر کاران عمدتاً بدون استفاده از سیستم‌های پشتیبانی تصمیم، نمی‌توانند تمامی اطلاعات، نیازها، امکانات و محدودیت‌ها را در ارتباط با یکدیگر سنجیده، آن‌ها را مدون کنند و به مرحله اجرا برسانند. این پژوهش به شناسایی قطعات یا پهنه‌هایی در بافت فرسوده می-پردازد که واجد عوامل زمینه‌ساز توسعه خلاق هستند. استخراج قطعات یا پهنه‌ها مستلزم در نظر گرفتن ابعاد مکانی و فضایی بسیاری به طور همزمان می‌باشد. به بیان دقیق تر کلیه قطعات محدوده باید نسبت به این عوامل، معیارها و شاخص سنجیده شده، و آن‌هایی که نسبت به سایر قطعات دارای ارزش بیشتری می‌شوند بعنوان نقطه آغاز مطمئن در توسعه خلاق معرفی شوند. در این تحقیق شاخص‌ها و معیارهای در نظر گرفته شده را به سه دسته تقسیم بندی کرده‌ایم و با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات کسب شده و نتایج آنها باید معیاری که دارای بیشترین ارزش در بافت و محله مورد نظر بود را شناسایی می‌کردیم، بهترین معیاری که با توجه به موضوع ما حول محور گردشگری با زمینه توسعه خلاق که دارای بیشترین ارزش شد، معیار کالبدی

عملکردی بود. پس با توجه به شاخص‌های موجود توسعه خلاق و ارزش‌گذاری آنها مکان‌ها و کانون‌های مداخله بهتر را شناسایی کردیم.

ویژگی‌های خاص این پهنه برخوردار بودن از موانع حقوقی کمتر، ضابطه‌پذیر بودن، سطح خوب مشخصه-های اجتماعی و اقتصادی، همچنین کیفیت خوب بناها، دسترسی مناسب و کاربری‌های دارای ویژگی-های مثبت مطابق مبانی مدل، این پهنه را بعنوان پهنه زمینه‌ساز توسعه خلاق یا محرک توسعه معرفی می‌کند. در صورتی که ورود به بافت از طریق این پهنه صورت گیرد، احتمالاً بازدهی برنامه‌ریزی و اجرا مناسب بوده و از هدر روی منابع جلوگیری می‌شود، همچنین ارتقا بافت در مراحل بعدی نظام‌مند خواهد بود. با به دست آوردن ضریب اهمیت نرمال هر یک از عوامل با استفاده از برنامه جانبی AHP-ext در نرم افزار GIS و بدست آوردن لایه نهایی و تحلیل آن که پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق را نشان می‌دهد.

ضریب اهمیت نرمال عامل کالبدی-عملکردی که ۰/۴۷۰۴، از بقیه عوامل بیشتر شده است. همچنین ضریب اهمیت اقتصادی-اجتماعی ۰/۳۰۵۲ و عامل نهادی-مدیریتی ۰/۲۲۲۴ می‌باشد. عامل کالبدی-عملکردی در اینجا به عنوان مهمترین عامل شناخته شد. خروجی حاصله نقشه ای است که نشان دهنده پهنه‌هایی است که زمینه ساز توسعه خلاق در محله درب شازده شیراز می‌باشد.

نمودار ۳: مقایسه ضرایب اهمیت سه معیار

منابع

نریمانی، مسعود (۱۳۷۹). بهسازی بافت‌های تاریخی (مدل‌سازی راهبردها و بنیان‌های ساختاری). انتشارات مؤلف. چاپ اول. تهران.

Mary Ann Levine, Kelly M. Britt & James A. Delle, (2005) "Heritage Tourism and Community Outreach: Public Archaeology at the Thaddeus Stevens and Lydia Hamilton Smith Site in Lancaster, Pennsylvania USA", International Journal of Heritage Studies, Vol. 11, No. 5.

Miyakuni, Kaoruko & Gail A. Vander Stoep (2006) "Linking Linkage Concepts from Diverse Fields to Build a Community-Based Tourism Planning Framework: The Case of Shuri, Japan", Tourism Geographies, Vol. 8, No. 3.

Rich, Harrial and Thomas D. Potts, (2003) , Tourism Planning in historic Disterict , journal of the American planning Association 69(3), p 233-244.

پورا احمد، احمد؛ شمعی، علی (۱۳۸۰). توسعه فیزیکی شهر یزد و تأثیر آن بر ساختار جمعیت بافت قدیم شهر. نشریه علمی پژوهش‌نامه علوم اجتماعی. شماره ۱۸، صص ۳۲-۳.

حبیبی، کیومرث و مشکینی، ابوالفضل، (۱۳۸۹). بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن شهری. نشر انتخاب. چاپ دوم. تهران. رفیعیان، محسن (۱۳۸۸). شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق در بافت فرسوده با رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری (محلۀ امامزاده یحیی تهران). استاد راهنما: محمدرضا بمانیان. دانشگاه تربیت مدرس تهران.

رهنما، محمدرحیم (۱۳۷۵). رسالۀ دکترا. احیاء بافت قدیم و توسعه شهری. نمونه بافت‌های مسکونی مرکز شهر مشهد. استاد راهنما: اسفندیار زبردست. دانشگاه تربیت مدرس.

زبردست، اسفندیار (۱۳۸۰). کاربرد فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای. نشریه علمی پژوهشی هنرهای زیبا. شماره ۱۰، صص ۲۲-۱۳.

سجادی، ژبلا و احمدی دستجردی، حمید (۱۳۸۷). بررسی علل و پیامدهای اجتماعی - فضایی مهاجرت‌های درون شهری، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، شماره ۶۶، تهران.

شمعی، علی؛ احمد، پورا احمد (۱۳۸۳). تحلیلی بر سیاست‌ها و برنامه‌های بهسازی و نوسازی شهری در برنامه‌های توسعه کشور. پژوهش‌های جغرافیایی. شماره ۴۸، صص ۱۷۹-۲۰۲.

شمعی، علی؛ احمد، پورا احمد (۱۳۸۵). بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا. مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

عباس‌زادگان، مصطفی؛ رضازاده، راضیه (۱۳۸۰). نگاهی به طرح حفظ، احیا و بازسازی بافت تاریخی سمنان. فصلنامه هفت شهر. سازمان عمران و بهسازی شهری. شماره ۴، صص ۴۷-۵۹.

عندلیب، علیرضا، (۱۳۸۵). توسعه نوسازی بافت‌های فرسوده شهر تهران: ضرورت‌ها و راهبردها. دومین سمینار ساخت و ساز در پایتخت. تهران: دانشکده فنی دانشگاه تهران.

فلامکی، محمدمنصور (۱۳۸۶). نوسازی و بهسازی شهری. انتشارات سمت. چاپ پنجم. تهران.

مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس و مسکن (۱۳۹۰). استان فارس. شهرستان شیراز.

مهدوی، شهرزاد (۱۳۸۰). راهبردهای توسعه بافت فرسوده. فصلنامه هفت شهر. شماره ۷، صص ۱۶-۶.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی